

Pomlčku, nebo spojovník?

Toto klasické typografické dilema jsem intenzivně zažíval nedávno, když jsem sázel monografii o dopravě. Do té doby jsem si myslel, že jednotlivé případy užití mám natolik zažité, že se nedostanu do úzkých. Mýlil jsem se, a proto jsem se vydal zpět k pramenům... k těm, které považuji – pro toto téma – za relevantní:

- [1] Internetová poradna Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i.: <http://prirucka.ujc.cas.cz/> (hesla *pomlčka, spojovník*)
- [2] Kočička, P., Blažek, F.: Praktická typografie, Computer Press, Brno, 2000, s. 51–56.
- [3] Pravdová, M.: (Nejen) o korespondenci v korespondenci jazykové poradny, Naše řeč 89, 2006, č. 5, s. 225–233.

Jenže ani tam jsem nepochodil docela. V několika případech jsem objevil rozpor, i samotné prameny přiznávají rozpaky, připouštějí nejednoznačný výklad, příp. se vyjádření vyhýbají docela.

- a) Typy *Šlitr-Suchý, Beránková-Dlabola, Kaplan-Meier* – zdroj [1] doporučuje **spojovník**, zdroj [2] bez vysvětlení preferuje **pomlčku** bez mezer, zdroj [3] si všímá rozporu, a přiklání se k použití **spojovníku**. S ohledem na aplikaci „definice“ spojovníku (*autorská, sportovní dvojice* – tj. *spojená* dvě jména) volá situace po užití spojovníku, ale rozumím úvaze, že by spojovník mohl mást (Šlitr-Suchý: dvě osoby, vs. Čapek-Chod: jedna osoba). (Subjektivně: po letech užívání spojovníku se nyní přikláním spíše k použití pomlčky.)
- b) Typ *z-do: cesta z Jablonce nad Nisou do Liberce* (obecně víceslovné výrazy). Zdroj [2] se této variantě vyhýbá, zdroje [1] a [3] doporučují užít **pomlčku s mezerami**, tedy *Jablonce nad Nisou – Liberec*. Když máte ale ve zlomu často blízko sebe výrazy *Praha-Brno* (kde zdroje [1], [2] i [3] unisono doporučují **pomlčku bez mezer**) a *Praha – Hradec Králové*, znejistíte. A pokud se to ještě zkomponuje na téže straně s názvy zastávek typu *Brno-Královo Pole* a *Praha-Vršovice*, je to vpravdě typografický oříšek. Doporučuji pak volit kompromis, pro oddělení/spojení víceslovných výrazů použít tenkou (1/8čtverčikovou) mezeru: *Praha – Hradec Králové, Brno-Královo Pole*, v případě jednoslovných sázet natěsno (příp. rovněž oddělit tenkou mezerou, pokud se v sazbě blízko sebe vyskytují obě varianty). Analogickým případem je časové rozmezí: *11. 1. – 15. 6. 1930* (vysázeno s tenkou mezerou).
- c) Typ *městská část, aglomerace, dvojměstí: Praha 10-Zahradní Město, Jablonce nad Nisou-Liberec, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav*. Zdroj [2] se řešení této varianty opět vyhýbá, zdroje [1] i [3] ospravedlňují myšlenkový přemet – navrhuji v případech víceslovných výrazů změnit **spojovník** (který se používá v těchto případech u jednoslovných výrazů typu *Praha-Vršovice, Frýdek-Místek*)

za **pomlčku**. Ufff... možná jsem nenapravitelný syntaktický purista, ale proč pak *vůbec* rozlišujeme spojovník a pomlčku, když je lze ve významově jasně vymezeném případě zaměnit? Ač jde o autoritu nejvyšší, Ústav pro jazyk český AV ČR, zde si dovolím s naznačeným řešením nesouhlasit – používám řešení s tenkou mezerou (analogicky jako v předchozím případě), tedy *Praha 10-Zahradní Město, Liberec-Jablonec nad Nisou, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav*. To podle mého názoru zachovává významový rozdíl mezi pomlčkou a spojovníkem, přesto snad nemusí dráždit evokováním chemického názvosloví (jak je začasť uváděno jako argument proti těsné sazbě spojovníku). A propropos, k dovršení zmatku uvádí zdroj [3], že za chybu nelze považovat ani jedno z řešení: *Praha 10 – Zahradní Město, Praha 10 - Zahradní Město, Praha 10-Zahradní Město*. :-)

Naštěstí ve většině ostatních případů panuje mezi zdroji shoda – pro úplnost a jako pokus o komplexní pojednání tématu uvádím extrakt ze zdrojů [1] a [2].
Pozn.: vyňal jsem výše diskutované případy.

Pomlčka (pauza, Alt+0150)

- oddělování částí projevu (místo čárky ohraničující vsuvku a přístavek):
Tato kniha – vydaná ještě před válkou – je opravdu úžasná.
- vyjádření rozsahu:
otevřeno 8–20; trasa Tábor–Bechyně; 1.–3. 6.
- ve významu proti (versus), ve vyjádření vztahu:
zápas Česko–Maďarsko, poměr cena–výkon
- vyznačení přestávky v řeči:
Už toho mám opravdu dost, ty –
- uvození přímé řeči:
– Čím se živíte? – Překládám. – To máte říct rovnou, že děláte skladníka!
- místo nuly v psaní peněžních částek:
Kniha stojí Kč 150,–
- pomlčku oddělujeme mezerami z obou stran, s výjimkou případů, pokud vystupuje ve funkci výrazů **až, až do, proti (versus)**, ve **vyjádření vztahu**

Spojovník (divis, turet, Alt+45) – píše se bez mezer

- tento znak používáme, pokud chceme vyjádřit, že jím spojené výrazy tvoří **těsný významový celek**
 - 1) slovní spojení ve vztahu souřadném:
technicko-ekonomický (tj. technický a ekonomický);
modro-zelený (jiné je modrozelený)
malíř-lakýrník, programátor-grafik, propan-butan
nepíšeme, pokud je druhý člen členem určujícím: *hřib satan, chemik analytik, učitel češtinář*

- 2) těsné spojení u místních jmen a v názvech správních oblastí:
Frýdek-Místek, Garmisch-Partenkirchen, Ostrava-město, Brno-venkov, Plzeň-jih
- 3) u některých cizích slov typu *ping-pong, fitness-centrum* (závisí na úzu, lze psát i dohromady)
- 4) spojení typu *C-vitamín, Rh-faktor* (není nutné)
- 5) dříve u psaní příjmení *Otýlie Sklenářová-Malá, Rimskij-Korsakov*; podle nové legislativy bez spojovníku: *Lucie Saicová Římalová*
- 6) spojovníkem neoddělujeme příjmení a básnické jméno: *Karel Havlíček Borovský, Václav Beneš Třebízský*
- 7) některá cizí jména: *Kim-Ir-sen, de Saint-Simon*
- 8) oddělení spojky *-li* (*víš-li, říkám-li*).
- 9) pokud je součástí složené spojky (*čili, jestli, zdali, neboli*), spojovník nepíšeme.
- 10) spojovník – pro dělení slov
- 11) chemické názvosloví: *1-fenyl-2,3-dimethyl-4-isopropylamino-5-pyrazol*
- 12) na konci slov, která mají pokračování jinde: *dvou- až třílůžkový pokoj*
- 13) vyjádření výslovnosti, webové adresy, zdůraznění slov, psaní kalendářních dat
(2010-10-23)

Pokud se **spojovník** ocitne na zlomu řádku, opakuje se: *česko-/polské*; podobně *není-/li*. Objeví-li se na konci řádku **pomlčka**, na novém řádku se již neopakuje. V takových případech, pokud to jde, je však vhodnější ji nahradit slovem.

Spojovník klademe mezi slova nebo jejich části bez mezer, protože výrazy jím spojené tvoří těsný celek. Naopak **pomlčku** mezerami buď oddělujeme, nebo ve zvláštních případech neoddělujeme.

I/2010 (aktualizováno X/2010), Karel Kupka

Pozn.: Existuje i ČSN, která kodifikuje užití interpunkce. Bohužel – v řadě případů obsahuje zjevné nepřesnosti, a proto jako spolehlivý pramen (natož norma) neposlouží. :-)